

С. І. Киреев

Граничної продуктивності теорія

ГРАНИЧНОЇ ПРОДУКТИВНОСТІ ТЕОРІЯ – концепція економічної теорії, яка аналізує роль різних факторів виробництва у створенні продукту, а також розподіл продукту між основними агентами ринкової економіки з позицій суб'єктивізму. Повна назва – теорія гранич. продуктивності факторів виробництва. Разом із теорією гранич. корисності, що акцентує увагу на сферах обміну і споживання, Г. п. т. утворює серцевину маржиналізму. Осн. положення Г. п. т. сформулював ще у 1-й пол. 19 ст. І.-Г. фон Тюнен (Німеччина), однак повна розробка її положень наприкінці 19 ст. пов'язана з іменем Дж.-Б. Кларка (США), який, взявши за основу теорію факторів виробництва Ж.-Б. Сея (Франція), стверджував, що вартість продукції створюється трьома осн. вироб. факторами: працею, капіталом і землею (природ. ресурсами). Кожен з цих факторів бере участь у процесі виробництва вартості, тому всі вони однаковою мірою є продуктив., відповідно доходи на кожен з них (заробітна плата – на працю, відсоток – на капітал, рента – на землю) слід розглядати як результат продуктив. внеску, розрахованого пропорц. його частці у витратах виробництва. Сукупна вартість продукту складається з «внесків» трьох факторів і доходів на них. Закон спадної родючості землі, серед прибічників якого був, зокрема, британ. економіст Д. Рікардо, передбачив Г. п. т. у кількісній оцінці продуктивності факторів та їх вартості з позицій гранич. величин. У Г. п. т. участь кожного фактора у створенні вартості визначається його гранич. продуктивністю, тобто величиною створюваного ним гранич. продукту, під яким розуміється приріст продукції, отриманий у результаті збільшення даного вироб. фактора на одиницю при незмінній величині решти факторів. Поняття гранич. продукту передбачає, що у незмін. тех. умовах послідовне збільшення одного з вироб. факторів на одиницю при незмін. величині ін. призводить до спадаючого приросту продукції. У неокласич. теорії це положення називають законом спадної продуктивності послідов. витрат. Відповідно до нього, застосування кожного даного фактора залежить від співвідношення цін гранич. продукту та одиниці фактора, до якого відноситься даний гранич. продукт (одного робітника, одиниці вироб. устаткування, земел. площі тощо). Коли настає рівновага, подальше збільшення витрат фактора стає нерентабельним. Гранич. продукт визначає «справедливий» («природ.») рівень доходу, сплачуваного кожному з факторів. Закон спадної продуктивності може бути здійсненим лише в умовах досконалої конкуренції, яка є гіпотетич. конструкцією і передбачає відсутність бар'єрів для вільного переміщення

факторів виробництва і повну інформацію про можливості їх прибутк. вкладення. Отже, досконала конкуренція – ідеал. об'єкт, який насправді не існує. Якщо немає перешкод для конкуренції і відносні ціни факторів виробництва змінюються відповідно до змін гранич. продуктивності, заробітна плата, відсоток і рента будуть ціною факторів виробництва, співпадаючою з їх гранич. продуктивністю. У цій теорії процеси виробництва та розподілу вартості мають єдину основу – гранич. продукт факторів. Вартість продукції визначається як сума добутків кількості кожного з вироб. факторів на його граничну продуктивність, доданки суми функціонально визначають частку факторів при розподілі сусп. продукту.

У Г. п. т., так само, як і в теорії факторів виробництва, що їй передувала, важливу увагу приділено аналізу прибутку. Дж.-Б. Кларк пов'язував наявність прибутку з особливою функцією капіталіста-підприємця, що поєднує фактори у єдиному вироб. процесі. А. Маршалл (Велика Британія) виділяв особл. фактор виробництва – менеджмент – і вважав підприємниц. прибуток (у знач. його частині) винагородою цього фактора. Водночас він пояснював джерело прибутку квазірентою, існування якої пов'язував із відносною негнучкістю цін на продукцію у короткочас. періоді. У довгочас. періоді квазірента, згідно теорії А. Маршалла, не повинна існувати. Але оскільки на умови довгочас. рівноваги завжди накладені умови короткочас. рівноваги, то завжди існує і квазірента. Свої концепції прибутку висунули також Ф. Найт і Й. Шумпетер (обидва – США). Відповідно до Г. п. т., система досконалої конкуренції забезпечує мін. витрати на одиницю продукції, що відповідає закону рівності зважених гранич. продуктивностей усіх факторів (гранич. продуктивностей, поділених на ціни факторів), який визначає, на думку прибічників теорії, оптимальне використання вироб. ресурсів. Ця система також забезпечує ефективне використання кожного окремого ресурсу в різних застосуваннях й ґрунтується на законі однакової гранич. продуктивності одного ресурсу у різних вироб. процесах при однаковій ціні на даний ресурс.

Теорії гранич. продуктивності із самого початку виступали, з одного боку, як вираження потреби підприємця в оптимізації використання осн. факторів виробництва на мікрорівні, з ін. – як обґрунтування «справедливого розподілу» вартості між агентами виробництва на мікро- і макрорівнях. Якщо у першому випадку розвиток Г. п. т. виявився загалом плідним і заклав основи нового наук. напрямку – теорії фірм, то результати дослідж. соц. аспектів розподілу були менш значущими. У мікроаналізі Г. п. т. працює виключно як механізм визначення рац. структури витрат виробництва у рамках оптимізації стратегії фірми, відображаючи важливі тех.-екон. пропорції виробництва. Водночас Г. п. т. широко використовується у макроекон. моделюванні. Більшість моделей (особливо неокласичні) містять формули рівності заробіт. плати гранич. продукту праці і норми прибутку (відсотка) гранич. продукту капіталу. Встановлені Г. п. т. закономірності і нині активно застосовують (з певними модифікаціями) для визначення параметрів вироб. функцій.

Рекомендована література

1. Селигмен Б. Основные течения современной экономической мысли / Пер. с англ. 1968;
2. Никитин С. Теории стоимости и их эволюция. 1970;
3. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе / Пер. с англ. 1994 (усі – Москва).

Бібліографічний опис:

Граничної продуктивності теорія / С. І. Киреєв // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-26824>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).